

سرفصل درس « آشنایی با برنامه‌های رسمی و غیررسمی آموزش عمومی قرآن و حدیث»

۱. معرفی درس و منطق آن:

تقسیم‌بندی تعلیم و تربیت بر اساس رسمی و غیر رسمی، از جمله مواردی است که در سند تحول بنیادین تعلیم و تربیت کشور و اسناد پشتیبان به آن اشاره شده است. اما با توجه به هدف تدوین مبانی نظری، در نهایت مطالعات مذکور به «فلسفه تربیت رسمی و عمومی جمهوری اسلامی» و ارائه راهکارهایی برای تحول در این گونه از تعلیم و تربیت ختم گردیده است. هر چند آغاز چنین حرکتی امیدبخش است، اما تصور پایان برای آن و محدود شدن سیاست‌گذاری‌ها به تربیت رسمی و عمومی می‌تواند مایه تأسف باشد. آنچنان که در مجموعه اسناد تحولی و مطالعات پشتیبان نیز بر آن صحنه گذاشته‌اند، تعلیم و تربیت یک فرآیند محدود به مدرسه (و در مقیاس وسیع‌تر وزارت آموزش و پرورش) نیست و نهادهای مختلف مرتبط و غیر مرتبط با فرهنگ نیز در آن سهم و دخالت دارند، هر چند خود به این امر واقف نباشند. ضمن اینکه همه امر تعلیم و تربیت نیر بر عهده دولت و حاکمیت نیست، و خانواده، نهادهای دینی (از جمله حوزه‌های علمیه و مساجد) و تشکل‌های دانش‌آموزی و مردمی و غیره در این رابطه می‌توانند و باید در کنار هم پازل تعلیم و تربیت را تکمیل نمایند.

علیرغم این‌ها، در مقام سیاست‌گذاری و اجرا، نهادهای غیر از مدرسه از نقش‌آفرینی‌های اصلی به حاشیه رانده می‌شوند که البته این امر نیاز تعمق و تأمل بیشتر دارد. مدارس و موسسات نقش بسزایی در آموزش رسمی و غیر رسمی کودکان و جوانان دارند و این درس بدنبال کشف روشها و برنامه‌های رسمی و غیر رسمی در آموزش قرآن و حدیث است. برای آشنایی بیشتر این درس قدری به ادبیات واژگانی این درس می‌پردازیم:

آموزش‌های رسمی و غیر رسمی (اهداف، روشها، ویژگی‌ها و مخاطبین): (امروزه نیروی انسانی به عنوان عامل استراتژیک در همه کشورها و سازمانها مطرح است یکی از مهم‌ترین دلایل مطرح تغییرات شتابانی است که در دانش و اطلاعات جهانی بوجود می‌آید، لذا آموزش نیروی انسانی نوعی سرمایه‌گذاری مفید و عامل کلیدی در توسعه، محسوب میشود که در صورت برنامه ریزی صحیح بازده اقتصادی قابل ملاحظه‌ای در بر دارد. مسلمانان بخش تعاون نیز بعنوان یکی از ارکان سه‌گانه اقتصاد جمهوری اسلامی ایران که بمنظور تحقق اندیشه‌های بنیادی بشر همچون عدالت، آزادی و برابری تعیین گردیده است، نمی‌تواند از این مقوله خارج باشد. مخاطبین ما در آموزش تعاون، گروه‌های سنی بزرگسال است که دارای ویژگیهای فیزیکی، روانی و اجتماعی متفاوت با سایر گروه‌های سنی می‌باشند، قدر مسلم لحاظ نمودن این ویژگیها در برنامه آموزشی خاص بزرگسالان می‌تواند نقش تعیین کننده‌ای در موفقیت‌های آموزشی داشته باشد. بخش آموزش تعاون در برگیرنده طیف گسترده‌ای از فراگیران بزرگسال با سن، سطح تحصیلات، تجارب فردی و آگاهیهای اجتماعی و جنسیت متفاوت می‌باشد که قدر مسلم هریک از این گروه‌های فراگیر آموزش خاص خود را می‌طلبند که برگزاری آموزشهای جداگانه تخصصی برای هریک از آنان خارج از امکانات موجود می‌باشد. لذا شناخت ویژگیهای بزرگسالان و فصل مشترک هریک از گروه‌های یاد شده که در ذیل خواهد آمد به ما کمک می‌نماید تا روش بهینه آموزش بخش تعاون را انتخاب نماییم. موضوع این مقاله تبیین آموزشهای رسمی و غیر رسمی و بیان اهداف، ویژگیها، مخاطبین و تفاوت‌های بین این دو روش است، در ابتدا دو تعریف مختصر از آموزش مطرح می‌کنیم. آموزش به ساده‌ترین بیان فرایندی است که منجر به یادگیری می‌گردد، به عبارتی آموزش جریانی است که افراد طی آن مهارتها، نگرش و گرایش مناسب برای ایفای نقشی خاص را می‌آموزند.

یادگیری رسمی، غیر رسمی و یادگیری معمول (نا خود آگاه)

یادگیری رسمی، یادگیری که از سوی یک موسسه آموزشی ارایه می‌شود و ساختارمند است. (از حیث دوره‌های یادگیری، اهداف، زمان.....) و منجر به نوعی مدرک می‌شود و هدفمند است.

یادگیری غیر رسمی (non-formal)؛ یادگیری که از سوی موسسه آموزشی ارایه نشده و منجر به مدرک نیز نمی‌شود ساختارمند است.

یادگیری ناخود آگاه (anformal)؛ یادگیری که از فعالیت‌های زندگی روزمره در ارتباط با خانه، کار و اوقات فراغت برمی‌خیزد دارای ساختار نیست و منجر به مدرک نمی‌شود. در اغلب اوقات هدفمند نمی‌باشد.

جایگاه آموزش و پرورش و یادگیری غیر رسمی در مدارس

کولی و همکارانش، آموزش و پرورش غیر رسمی را نوعی الگوی باز می‌خوانند که از دهه ۶۰ به این سو رشد کرد و به عنوان الگویی پیشرفته تا پیشرو در نظام کلاسیک مدرسه‌ای در آمد اما بلیث اعتقاد دارد که رگه‌هایی از آن را می‌توان در دوران عصر صنعتی و حتی تا قبل از آن جستجو نمود از نظر آنها، روسو، پستالوژی، فروبل، دیویی و برونر از جمله کسانی هستند که بر شکل‌گیری و توسعه آموزش و پرورش غیر رسمی تأثیر گذاشتند.

-یادگیری غیر رسمی دارای نمونه های بارز کلیدی از جمله ، عدم رسمیت (in formality) یادگیری خارج از مدرسه (of school out) ،
فعالیتها فوق برنامه (Extracurricular) مدارس اجتماع محدود school community مدارس با درهای باز (open -door) و
سرانجام فعالیتهای کامل (activities supplementary) می باشد.

علی رغم تلاش ها و برنامه ریزی مدیران ومسئولین نظام آموزش و پرورش در سطوح مختلف نواقص و کاستی هایی در مسیر تحقق این اهداف
وجود دارد برخی کاستی ها عبارتند از :

- ۱- بی توجهی به یک پارچگی انسان
 - ۲- عدم پرورش ابعاد شخصیتی دانش آموز
 - ۳- وجود برخی مشکلات تربیتی در مدرسه و جامعه
 - ۴- تغییر در برنامه های درسی
 - ۵- عدم توجه به توسعه مهارتها
 - ۶- بی توجهی به نیازهای بومی ومنطقه ای
 - ۷- ظهور نظریه های جدید در روانشناسی یاد گیری
- در این راستا میتوان فعالیتهای مکمل متصل ومنفصل را تعریف کرد که عبارتند از:
- الف- ویژگیهای فعالیتهای مکمل متصل :*
- در طول برنامه درسی هستند.

- هم جهت و هم سو با محتوای برنامه درسی می باشند.
- زمان بندی این گونه فعالیت ها واقع بینانه است.
- همه دانش آموزان در تولید وانتخاب فعالیت سهیم هستند.
- در خلال برنامه های درسی اتفاق می افتد.
- منجر به تعمیق یادگیری و توسعه آن از مدرسه به جامعه می شوند.
- این برنامه ها بیشتر ابعاد نگرشی و مهارتی برنامه درسی را مورد توجه قرار می دهند.
- موجب تقویت نقش مداخله گری موثر معلم در طراحی برنامه درسی می شوند.
- در راستای خوشایند کردن برنامه ها و ساعات زندگی ومدرسه ای می باشند.
- تاکید بر آموزش غیر مستقیم (ابعاد نگرش ومهارتی برنامه درسی) دارند.

ب- ویژگی های فعالیتهای مکمل منفصل :

- در عرض برنامه درسی هستند.
- در راستای تحقق اهداف محلی - منطقه ای و جهانی می باشند.
- تکمیل کننده برنامه های درسی هستند (برنامه های درسی را کامل می کنند)
- زمان بندی این گونه فعالیت ها واقع بینانه است.

- تاکید بر داشتن اختیار و اراده در انتخاب و شرکت این گونه فعالیت ها از طرف دانش آموزان.
- بر اساس نیاز های فردی دانش آموزان و توجه به استعداد های خاص آنها طراحی می شوند.
- ملاک طراحی و تدوین اطلاعات بدست آمده از نیاز سنجی های بعمل آمده است.
- این گونه فعالیتها تحقق آن بخش از اهداف دوره تحصیلی که برنامه درسی به آن توجهی نکرده است.
- این فعالیت ها ترویج و اشاعه فرهنگ و آداب و رسوم بومی و حفظ میراث فرهنگی جوامع ملی را به دنبال خواهد داشت .
- تمام عوامل اثر گذار در مدرسه می توانند در تولید مکمل های منفصل نقش بسیار داشته باشند.

اهداف تهیه فعالیت های مکمل و فوق برنامه جهت آموزش عمومی قرآن

- ۱- درونی سازی و تعمیق مفاهیم یاد گیری و کاربرد آن در زندگی واقعی و روزمره
- ۲- غنی سازی برنامه درسی با تاکید بر اهداف محلی و منطقه ای و جهانی
- ۳- به سازی و روز آمد کردن فرایند یاد دهی و یادگیری
- ۴- بستر سازی جهت توجه به تفاوت های فردی دانش آموزان و پرورش استعداد های خاص آنان
- ۵- ایجاد و زمینه به منظور توسعه مهارت های زندگی
- ۶- استفاده از افرادی که مقبولیت بالایی در نزد دانش آموزان دارند در یادگیری قرآن کریم

نام درس: آشنایی با برنامه های رسمی و غیر رسمی آموزش عمومی قرآن و حدیث				مشخصات درس
اهداف/ پیامدهای یادگیری: در پایان این واحد یادگیری دانشجو قادر خواهد بود:				نوع درس: آشنایی با برنامه های رسمی و غیر رسمی آموزش عمومی قرآن و حدیث
۶. دستیابی به اطلاعات و تجارب ارزنده علمی در فراگیری نحوه آموزش قرآن کریم	۷. دانشجویان بایستی دریابند تحقق عملی این درس در کودکان و نوجوانان رابطه مستقیم با رفتار و اخلاق عملی فرد دارد.	۸. آموزش نقش و سبک زندگی و پیاده سازی قرآن در رفتارها با آموزش پنهان معلم و مدرسه	۹. تقویت و دستیابی به مهارت آموزش قرآن و اشاعه آن در سطح جامعه با عزم ملی	تعداد واحد: ۲ واحد نظری و عملی زمان درس: ۲ ساعت نحوه تدریس: نظری و عملی بصورت کاربردی
۱۰. ایجاد تاثیرات عمیق در فکر و عواطف و رفتار فراگیران در میل به آموزش قرآن	سطح ۳	سطح ۲	سطح ۱	
میتواند در مقام عمل با کمک برنامه های رسمی و غیر رسمی آموزش قرآن را فراگیر نماید	باساختار برنامه های رسمی و غیر رسمی آموزش قرآن آشنا میشود	بانقش و تاثیر اخلاق و رفتار در آموزش قرآن آشنا میشود	مدلهای مختلف در آموزش قرآن کریم	شناسایی مدل‌های مختلف در آموزش قرآن کریم

۲. فرصت‌های یادگیری، محتوای درس و ساختار آن

جلسه نخست: تبیین برنامه‌های استاد در یک ترم و سرفصلها و اهداف شناختی و مهارتی درس و اهمیت و ضرورت آن

جلسه ۲: تعاریف و مفاهیم اصلی شامل: تعریف برنامه درسی رسمی و غیر رسمی / برنامه درسی پنهان و ضمنی / برنامه درسی صریح و آشکار و سایر مفاهیم

جلسه ۳: نقش و تاثیر عبادات و طهارت جسمی و روحی در آموزش قرآن کریم در فراگیری قرآن و حدیث (باتکیه بر احادیث و آیات)

جلسه ۴: نقش و تاثیر اخلاق فردی و رفتارهای دینی در جامعه در تشویق و ترغیب افراد در تمسک به قرآن و آموزش آن

جلسه ۵: نقش و تاثیر رسانه در آموزش قرآن کریم و متون دینی

جلسه ۶: نقش و تاثیر خانواده و مربیان مدرسه در فراگیری آموزش قرآن

جلسه ۷ و ۸ و ۹ و ۱۰: مولفه‌ها و ویژگیهای برنامه‌های رسمی آموزش قرآن کریم:

الف/ آموزش سمعی

ب/ آموزش دیداری شنیداری

ج/ آموزش بر مبنای سطح مخاطب و شیوه‌های آن

د/ آموزش قرائت بر مبنای مفاهیم ترجمه

ه/ آموزش تجوید و اصول قرائت منظور این نیست که درس تجوید داده شود مهم این است مربی متوجه شود بخشی از برنامه‌های رسمی آموزش قرآن کریم آموزش حروف و صفات و تجوید و آوا شناسی است که در ای ۴ جلسه استاد ۲ جلسه درس میدهد و در ۲ جلسه دانشجویان کار عملی ارائه میدهند و بر اساس یک سبک قرائت مدل تدریستان را مثلا برای سنین ابتدایی و یا دبیرستان در کلاس ارائه میکنند.

جلسه ۱۱ و ۱۲ و ۱۳ و ۱۴: مولفه‌ها و ویژگیهای آموزش غیر رسمی آموزش قرآن کریم:

الف/ تدریس روشهای آموزش پنهان و نحوه غنی سازی رفتار توسط مربی

ب/ انتقال مفاهیم اجتماعی پنهان از قبیل اعتقادات و نظام ارزشی و نگرشهای فرهنگی و زیباییهای موجود در زندگی

ج/ اقسام برنامه‌های درسی پنهان مانند:

یورتلی" (۱۹۹۳) مفاهیم برنامه‌های درسی پنهان را بر اساس مطالعات انجام شده در چهار دسته تقسیم بندی تقسیم میکند:

۱- برنامه‌های درسی پنهان به عنوان انتظارات غیررسمی یا پیام‌های غیرصریح اما مورد انتظار.

۲- برنامه‌های درسی پنهان به عنوان پیام‌ها یا نتایج قصد نشده‌ی یادگیری.

۳- برنامه‌های درسی پنهان به عنوان پیام‌های غیرصریح ناشی از ساختار آموزشی.

۴- برنامه‌های درسی پنهان به عنوان آن‌چه فراگیر خلق می‌کند.

د/ آسیب شناسی آموزش پنهان و چالشهای کنونی

جلسه ۱۵: نقش و تاثیر تعاملات رفتاری میان شاگرد و معلم و الگوهای سازمانی در فراگیری قرآن

جلسه ۱۶: مبانی توسعه فرهنگ قرآنی و نحوه اشاعه آن در سطوح جامعه از طریق مراکز غیر رسمی «وزشی مثل مساجد هیات و غیره

۳. راهبردهای تدریس و یادگیری

• درس بصورت نظری و عملی حتما ارائه شود و دانشجو در تکالیف عملکردی جدی ورود یابد و تحت نظارت استاد عمل نماید مثلا آموزش

یک سوره با فنون تجویدی و لحن

- وقوف استاد به اینکه با رفتار و کردارش باید جذب حداکثری نماید تا بتواند تدریس کیفی درس بانماید شد
- در جلسه نخست کلیه اهداف درس توسط استاد تبیین گردد
- استاد نقش بسزای رفتار و اخلاق را در آموزش غیر رسمی متون قرآنی تبیین کند.

۴. تکالیف یادگیری :

در این درس استاد اولین جلسه دانشجویان را به تیمهای علمی تقسیم مینماید و هر تیم مسئولیت یک کار عملی مقایسه ای را انجام میدهد . این تکالیف به حسب سرفصلهای درس هر جلسه مختصر به یک تیم داده میشود و اعضای تیم کار را بین خود تقسیم و ارائه کار خواهند نمود. استاد میتواند یک یا دو جلسه را به سمینار کلاسی توسط دانشجو نیز تخصیص دهد. بهتر است تکالیف از بین کتب روش شناسی آموزش قرآن و متن خوانی و سبکهای آموزشی باشد .

۵. تکالیف عملکردی :

- شرکت در یکی از تیمهای علمی کلاس
- انجام فعالیت علمی مقایسه ای و بررسی پیرامون روشها و مدلهای آموزش قرآن
- یادداشت برداری از مطالب کلاس
- مطالعه مستمر و تحقیق پیرامون موضوعی که استاد در اولین جلسه به دانشجو محول کرده
- ارائه یک گزارش عملی کارورزی برگرفته از ارتباط مستمر مثلا با اولیا دانش آموزان در مورد نحوه ترغیب دانش آموزان به قرآن ارائه در آخر ترم

۶. منابع آموزشی:

- برای این درس کتاب جامعی تدوین نشده و میتوان نوشت زیرا هر قسمت از سرفصلها را از کتب مختلف میتوان فراگرفت. و اسلوب خاص علمی و عملی در درون درس نهفته است.

منابع فرعی :

- - داوودی ، محمد. برنامه ی درسی پنهان. فصلنامه ی حوزه و دانشگاه : شماره ی ۱۹ ، ۱۳۷۸.
- - حبیبی پور، مجید و باتوانی ، مرتضی. تاثیر برنامه ی درسی پنهان در یادگیری. ماهنامه ی رشد تکنولوژی آموزشی : شماره ی ۱۷۵ ، ۱۳۸۵.
- - عابدی ، احمد و تاجی ، مریر. نقش برنامه ی درسی پنهان مدارس در شکل گیری شخصیت و رفتار دانش آموزان. فصلنامه ی آموزه : شماره ی ۹ ، ۱۳۸۰.

- -ملکی ، حسن. برنامه ریزی درسی (راهنمای عمل). تهران : انتشارات مدرسه ، ۱۳۸۱.
- -مهرمحمدی ، محمود. برنامه ریزی درسی : نظرگاه ها ، رویکردها و چشم اندازها. مشهد : انتشارات آستان قدس رضوی ، ۱۳۸۱.
- نذیر ، حمدان ، پدیده زیبا شناختی در قرآن کریم ، ۱۳۹۳، انسیه سادات هاشمی (مترجم)، قم ، مدرسه اسلامی هنر
- فریدونی ، محمد حسین ، آشنایی با برنامه های آموزش عمومی قرآن کریم ، ۱۳۹۳ ، تهران ، مرکز طبع و نشر قرآن

۷. راهبردهای ارزشیابی یادگیری

در این درس راهبردهای ارزشیابی عبارتند از :

- تدریس مبتنی بر انجام عملی آموزش به یک کلاس درس مثلا کودکان در یک مدرسه یا مسجد بصورت کارورزی و ارائه گزارش به استاد
 - نظارت مستمر بر انجام فعالیت عملکردی
 - تقسیم بندی دانشجویان به گروههای علمی براساس سرفصلهای اصلی درس جهت انجام تکالیف کلاسی و عملکردی
- مدل ارزشیابی عبارتست از : ارزشیابی مستمر / آزمون نوشتاری پایان ترم / ارزشیابی عملکردی دانشجویان پس از ارائه کار عملی به استاد پایان دوره/ ارائه تکلیف کلاسی جهت تعیین نمره طول ترم دانشجو

